Erzepki, Romuald

Notatki archeologiczne

Światowit 4, 46-53

1902

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

NOTATKI ARCHEOLOGICZNE

(Notices archéologiques)

Romualda Erzepkiego.

I.

Kąty (powiat Kościański).

Na cmentarzysku tutejszem, położonem pomiędzy zabudowaniami wiejskiemi od strony południowo-zachodniej, robiłem poszukiwania wiosną r. 1884. Znalazłem tu groby płaskie z pospolitem tutaj obwarowaniem kamiennem.

Groby były mniej więcej na 1 metr szerokie i tyleż długie, w pół metrowej głębokości. Pokrycie składało się ze zwyczajnych kamieni okrągłych, zrzadka nieco spłaszczonych, ale nie łupanych; spód i boki również były ułożone z takich samych kamieni.

Otworzyłem dziesięć grobów w rozmaitej głębokości. W kilku z nich znalazłem szpilki bronzowe, ułożone luźno pomiędzy naczyniami grobowemi przy popielnicy, a piękne ich przechowanie się, bez żadnych śladów ognia, dowodzi, że ich wcale ze zmarłymi nie palono. Ilość naczyń dodatkowych w pojedyńczych grobach bardzo rozmaita. Materyał, zebrany w całych i pięknych okazach, jest następujący:

Rys. 33—66. Trzydzieści cztery sztuki wyrobów glinianych, jako to: naczyń, pokrywek, miseczek i t. d., wyobrażonych na załączonych rysunkach. (Rysunki 16, 22, 31, 32 i 33); mają powierzchnię czarną z połyskiem, inne są szare, żółte i brunatne, a niektóre – ze śladami czarnej polewy.

Prócz tego: Trzy szpilki bronzowe, typu podanego w dziele Undseta *) na tabl. X, fig. 14.

Szpilka bronzowa (Undset, tab. X, fig. 13).

Szpilka bronzowa (Undset, tab. XXX, fig. 18), ale mniej wygięta i z wyrytym tuż przy główce ornamentem.

Skręt z drutu bronzowego, na kilka części przełamany.

Guzik bronzowy z uszkiem

Dwa groty żelazne, grubo rdzą pokryte.

Górna część szpilki żelaznej z dużą główką, na której jest ślad bronzu.

Kamień gładzony, wydobyty z pośród niedopalonych kości wielkiej popielnicy (Undset, tab. XII, fig. 5).

Większa część tego wykopaliska znajduje się w muzeum hr. Węsiersko-Kwileckiego, ordynata na Wróblewie, a mniejsza w Muzeum berlińskiem (Mus. für Völkerkunde).

*) „Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa.“ Hamburg, 1882.

Rys. 33. Połowa wielkości naturalnej.

Rys. 34. Połowa wielk. natur. Rys. 35.

Rys. 36.

Rys. 37.

Rys. 38.

Rys. 39.

Rys. 40.

Rys. 41.

Rys. 42.

Rys. 43.

Rys. 44.

Rys. 45.

Rys. 46.

Rys. 47.

Rys. 48.

Rys. 49.

Rys. od 36 do 49 odrysowane w $^1/_4$ wielk. natur.

II.
Lubiatowo (powiat Śremski).

Okolica tutejsza, gęsto jeziorami i wzgórzami poprzerzynana, widocznie nadawała się bardzo do osiedleń dawniejszego tubylca. Poświadczają to liczne ślady, które i mniej wprawnemu oku dają się spostrzedz: na wyżynach bowiem czernią się stare ogniska z mnóstwem skorup i kości, wzgórza zaś bardziej piaszczyste zasiane są okrzeskami krzemiennemi i skorupami od popielnic.

Rys. 50.

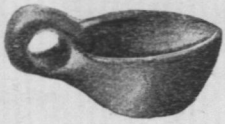
Rys. 51.

Rys. 52.

Rys. 53.

Rys. 54.

Rys. 55.

Rys. 56.

Rys. 57.

Rys. 58.

Rys. 59.

Rys. 60.

Rys. od 50 do 60 odrysowane w $^1/_4$ wielk. natur.

Na krańcu terytoryum wsi Lubiatowa, przy granicy pól Międzychodu i Kotowa, na obszernem wzgórzu odkryłem w r. 1886 cmentarzysko. Groby tu były płaskie czyli rzędowe, otoczone obwarowaniem kamiennem, opodal zaś, na pochyłości wzgórza — skrzynkowe. Na przestrzeni pomiędzy grobami płaskiemi, a skrzynkowemi odkryłem grób wielkich rozmiarów, budową swoją odmienny od zwyczajnych płaskich i różniący się także od skrzynkowych. Obwarowanie kamienne było tu

z pewną starannością wykonane, jednakże z mniejszą, niż groby skrzynkowe. Załączony szkic przedstawia stosunek wielkości i wzajemnej odległości grobów.

Odkryte tutaj groby skrzynkowe odznaczały się niezwykle starannem wykonaniem. Budowane były w czworobok z obrabianych dużych płyt kamiennych; dno, na którem były umieszczone popielnice, jak rów-

Rys. 61.

Rys. 62.

Rys. 63.

Rys. 64.

Rys. od 61 do 64 odrysowane w $^1/_4$ wielk. naturalnej.

nież nakrycie grobu—składały się także z obrabianych płyt. Wierzchnia płyta była pokryta regularnie drobnemi kamieniami, w kształcie bruku, w okrąg podługowaty. Rozmiary wynosiły 1,5 na 1 *m* na powierzchni, a sama skrzynka miała na szerokość, długość i głębokość około 75 *cm*. Napotkałem też dwa groby skrzynkowe okrągłe, ale próżne. Wyrób naczyń, znalezionych w grobach płaskich — bardzo prosty i gruby z nie-

Rys. 65.

Rys. 66.

Połowa wielk. naturalnej.

licznemi wyjątkami, a w grobach skrzynkowych zgrabny, zbliżony kształtem do popielnic twarzowych. Przedmioty bronzowe i inne, wydobyte z popielnic, były pogięte i stopione od ognia; szpile zaś bronzowe, znalezione pomiędzy naczyniami obok popielnicy, bardzo dobrze dochowane, z patyną zieloną, zdają się dowodzić, że wcale w ogniu podczas ciałopalenia nie były. Noże znaleziono w popielnicach, groty zaś pomię-

dzy naczyniami. Naczyń dodatkowych było stosunkowo bardzo mało. Znalazłem także w pobliżu żalnika kamień duży z wydrążeniem do niewiadomego użytku. O podobnych kamieniach twierdzą archeologowie, że służyły do mielenia (rozcierania) zboża. Kamień ten wraz z kilku naczyniami złożyłem w muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu.

Na zakończenie załączam spis przedmiotów, wydobytych i zebranych przeze mnie na ciekawem tem i nieznanem dotąd cmentarzysku, przedmiotów, które przez czas dłuższy były ozdobą mojego zbioru. Obecnie większa część tych znalezisk znajduje się w bogatych zbiorach archeologicznych hr. Węsiersko-Kwileckiego we Wróblewie, pozostała zaś część w Muzeum berlińskiem.

1. Misa prostej roboty, brudnej powierzchni, wysoka 8 *cm*, o średnicy przeszło 21 *cm*.
2. Naczynie w kształcie filiżanki, prostego wyrobu, brudnej barwy (jak nr. 10, tab. IV u Undseta), wysokie 85 *mm*.
3. Naczynie czarne, w kształcie misy, polewane, z ornamentem i krzyżem na dnie wewnątrz.

4. Szpilka bronzowa typu jak u Undseta fig. 25, tab. XII, ale przecięcie bocznych zagięć wynosi prawie 4 *cm*, a długość całej szpilki 22 *cm*, w miejscu zaś, gdzie rozchodzą się boczne spirale, są po obu stronach wyryte dwa kółka spółśrodkowe z punktem pośrodku.
5. Takaż szpilka, długa 9 *cm*; w miejscu kółek spółśrodkowych wyryte są kreski.
6. Szpilka bronzowa (fig. 12, tab. X Undseta), długa 19 *cm*.
7. Takaż szpilka, długa 13 *cm*.
8. Szpilka jak u Undseta (fig. 12, tab. X), ale bardzo cienka i delikatnego wyrobu. długa 135 *mm*.
9. Szpilka bronzowa o zakończeniu górnem podobnem do głoski S, długa 8 *cm*.

10—19. Dziesięć szpil bronzowych z główkami wężykowato zakończonemi, w rozmaitych odmianach i różnej długości. (Porównaj fig 14 tab. X u Undseta)

20—21. Dwie szpilki bronzowe, zakończone jak fig. 2 tab. XXII u Undseta; długość 95 *mm*.

22. Szpilka żelazna z równem zakończeniem górnem jak poprzednia, ale więcej wygięta, długa 11 *cm*, wydobyta z popielnicy grobu skrzynkowego.
23. Pierścień bronzowy z ornamentem przy końcach, łączących się z sobą.
24. Pierścień bronzowy mniejszy bez ornamentu.
25. Skręt z cienkiego drutu bronzowego.

26—27. Dwie szpile bronzowe, których górne i dolne części są odłamane.

28. Zapinka od płaszcza, z żelaza, podobna do znalezionych na wyspie Bornholm, wyobrażonych u Undseta (w tekście fig 81).
29. Takaż zapinka przełamana.
30. Kółeczko żelazne wraz z zapinką, wydobyte z jednej popielnicy.
31. Zapinka żelazna, bardzo podobna do znalezionej na wyspie Bornholm (fig. 83 w tekście u Undseta)

32—34. Trzy okrągłe blaszki z bronzu (okucie lub ozdoby od innych przedmiotów).

35. Blaszka bronzowa zwinięta, prawdopodobnie tego co poprzednie przeznaczenia.
36. Perły okrągłe ze szkła zielonego na bronzowym drucie, do noszenia na szyi; 2—3 pereł są z sobą stopione.
Uwaga: Nr. 31—36 wydobyte razem z jednej popielnicy.
37. Szpilka żelazna z wężykowatem zakończeniem górnem
38. Grot od strzały. żelazny, wydobyty z jednej popielnicy razem z pierścieniem nr. 23 i szpilką nr. 37.
39. Szpilka żelazna (fig 12, tab. X u Undseta), grubo rdzą pokryta i przełamana.
40. Górna część szpilki żelaznej, od ognia prawie na żużel stopiona, wydobyta z grobu skrzynkowego.
41—42. Dwa druciki bronzowe zagięte. na których są w części stopione perełki ze szkła niebieskiego; wydobyte z grobu skrzynkowego. Prawdopodobnie były to kolczyki.
43. Kawałki drutu cienkiego z bronzu, wydobyte razem z poprzedniemi z popielnicy grobu skrzynkowego.
44—48. Pięć grotów żelaznych, grubo rdzą pokrytych i uszkodzonych od ognia. Znajdywano je zwykle po dwa w jednym grobie pomiędzy naczyniami. Długość grotów 17—23 *cm.*
49—52. Cztery noże żelazne, bardzo zardzewiałe i przepalone. Przy dwóch w nasadzie tkwią po 3 nity od przymocowania do trzonka.
53. Część noża, przy której są również 2 nity żelazne i jeden z bronzu, oraz ślady trzonka drewnianego.
Uwaga: Noże pod 49—50 wydobyto z popielnic.

54. Siekierka żelazna, długa 17 *cm.*

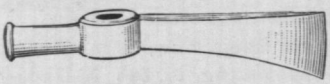

55. Odłamek siekiery lub kuli z blendy rogowej z dziurą.
56. Osełka kamienna czworograniasta. długa 12 *cm.*
57. Mnóstwo stopionego bronzu. żelaza i szkła, oraz kości, do których stopiony bronz przyczepił się podczas ciałopalenia.

Zawartość grobu odkrytego na przestrzeni pomiędzy grobami płaskiemi a skrzynkowemi.

58. Popielnica wysoka 26 *cm*, kształtu jak fig. 22 na tab. XIV, wyrobu prostego. chropowata, o brudnej powierzchni, bez ornamentu.
59. Takaż popielnica z kośćmi dziecka i pokrywą, wysoka 21 *cm.* Po uchyleniu pokrywy ukazały się czyste, białe kości bez przymieszki piasku. Jako osobliwość, wziąłem całość dla zbioru.
60. Naczynie czarne, zupełnie podobne do fig. 19 tab. XIV u Undseta.
61. Szpilka bronzowa z wygięciem przy główce, na której wyryty znak ʎ (*triquetrum ?*).
62—63. Dwie kulki z bronzu, prawdopodobnie od kolczyków.
64. Pierścień bronzowy.
65. Skręt drutu bronzowego.
66. Kawałek drutu bronzowego od kolczyka.
67. Szpilka żelazna z odłamaną główką.

Inne groby skrzynkowe.

68. Górna część popielnicy twarzowej, o czarnej powierzchni z połyskiem. Nos, wielkich rozmiarów z dziurkami, uszy również duże i brwi nad oczami, nalepione z glinki. Nie udało się wydobyć w całości tej pięknej popielnicy, pokrywę i część dolną wydobyto jako luźne skorupki.

69 Naczynie kształtu jak fig 20 tab. XIV u Undseta, ale brzeg nieco odwinięty i bez ornamentu. Wyrób prosty, powierzchnia chropowata.

70. Naczynia czarniawe, kształtem i wielkością podobne do fig 7 tab. III u Undseta, ale bez ornamentu.

71. Szpilka żelazna z wygięciem przy główce, dobrze zachowana.

Uwaga: Przedmioty nr. 69—71 pochodzą z jednego grobu.

72. Szpilka bronzowa z odłamanym końcem. Przy główce wygięcie jak w fig. 6 tab. XIV u Undseta

73. Szpilka żelazna z takiem samem wygięciem i główką bronzową.

74. Pierścień bronzowy, przepalony na dwie części.

75 Przedmiot bronzowy niewiadomego użytku (główka od szpilki lub kulka od kolczyka).

76. Szpilka z bronzowej blaszki, zgięta i przełamana.